

БАЛТИЙСКИЯТ РЕГИОН — ЗНАЧЕНИЕ И МЯСТО ВЪВ ВЪЗГЛЕДИТЕ НА АЛ. В. КОЛЧАК

Татяна Астарджиева

BALTIC REGION — MEANING AND PLACE IN THE VIEWS OF A.V. KOLCHAK

Tatyana Astardzhieva

Abstract: *Historical review shows that the Baltic coast has important political, economic and cultural significance for the development of the Russian state. The calm waters and safeguards for the northern border in times of international tension are of particular importance. In the late 19th and early 20th centuries, the situation was alarming. At this time Al. V. Kolchak lives and serves as a naval officer. His ideas for the protection of the Baltic exit are revealed, conditionally, in three stages of his life. He asserted the paramount role of the Baltic Fleet in protecting and preserving the capital and Russia. As a Supreme Commander of the White Powers in the Civil War, he did not consent to the northern peoples' independence, suggesting that this would lead to new dangers in the region.*

Keywords: *A. V. Kolchak, the Baltic coast, war, navy, strategy, sequence, protection.*

Събитията в руската история доказват важното геополитическо значение на Балтийско море и неговото крайбрежие за икономическото, политическото и културното развитие на страната. Още последните представители на Рюриковата династия осъзнават, че стъпването на север ще донесе на държавата нови възможности. В подкрепа на твърдението са продължителните войни – Ливонската (1558–1582, 1583 г.) при управлението на Иван IV и Северната (1700–1721 г.), водена от Петър I.

В следващите близо двеста години, до началото на XX в., на руската империя нееднократно ѝ се налага да брани срещу съседни и далечни държави, територии и придобивки в посочения регион. От съществено значение е, че там от 1712 г., се намира столицата – Санкт Петербург (Петроград).

Възпитавани и обучавани в условията на имперския период, руските офицери отчитат важното значение и нуждата от защита на северната граница. Един от тях е Ал. В. Колчак – морски офицер, свързал военната си служба с Балтика. В публикацията се обръща внимание на възгледите на адмирал Колчак относно мястото и значението на Балтийския регион за руската страна. Идеите му за опазване и защита на северната граница се откриват в три етапа от неговия живот – участието му в полярните плавания и в кръжока по възстановяване на руските морски сили след Руско-японската война от 1904–1905 г.,

службата му в Балтийския флот в началото на Първата световна война, както и в ролята му на временен Върховен управляващ и Върховен главнокомандващ.

Военната и политическата кариера на Ал. В. Колчак се свързват с края на XIX и първите две десетилетия на XX в. За правилната преценка на отношението на адмирала към региона следва да се проследят някои основни моменти от житейския му път.

След саможертвеното участие на младия морски офицер в полярните плавания – първо с барон Е. Тол на шуната „Заря“ и след това в спасителната акция в научните си разработки той заявява необходимостта от бъдещо изследване на северните морета и северните морски пътища и тяхното икономическо значение за руския транспорт. Непосредствено след тях Ал. Василиевич се включва в Руско-японската война от 1904–1905 г. Той приема загубата на Русия във военния сблъсък като лична вина. Въпреки незаинтересоваността от политическите проблеми, лейтенант Колчак се ориентира добре в обстановката. Според него основна цел след войната трябва да бъде възстановяването на въоръжените сили и флота на държавата, както и заличаването на последиците от конфликта с Япония.

В началото на 1906 г. Колчак се включва в основаването на кръжок от млади офицери, които да изработят програма за възраждането на руския военен флот. Създадената организация е неформална, а членовете ѝ начертават мерките, които да следват офицерите от руския флот. Първа задача е възстановяването на Морския генерален щаб [**Верховный правитель России...**, 2003, с. 22].

Лейтенант Колчак определя целите на кръжока по следния начин: „Членовете на кръжока подготвиха обстоятелна записка с предложение за създаване на Морски генерален щаб, орган, който да провежда специална подготовка за война, орган, какъвто по-рано не е имало“ [**Горинев, М., Пушкина, Л.** 2004, с. 81].

В записката ясно се открояват два момента: първият – предвиждането на бъдеща война, и вторият – амбициозност за изграждане на нов, модерен флот на Русия, който да отговори на съвременните изисквания.

Съставена от няколко души, постепенно групата увеличава своята численост. Морските офицери решават да предприемат мерки и да внесат редица поправки във флотското военно дело, тъй като извършват анализ и отчитат съществените грешки на Русия във войната с Япония. Те не търсят компенсации единствено за загубеното, а обсъждат мероприятия за въздигането на руския флот до съвременно ниво. Ето какво си спомня М. И. Смирнов за началния период от създаването на организацията: „При различните пристанища се образуваха кръжоци, в които флотските офицери си поставяха за задача да разработят военноморските въпроси във връзка с реформите в морското дело и възстановяването на флота. Това движение срещна покровителството на висшето морско началство, което утвърждаваше уставите на кръжоците. Морските офицери ... изключително разработваха само въпросите по стратегия, тактика, организация и техника“ [**Смирнов, М.** 1992, с. 27; **Кручинин, А.** 2011, с. 37–38].

Още на 10 декември 1905 г. младият амбициозен и напорист Ал. Н. Щеглов представя пред морския министър труда си „Стратегически обзор на Руско-японската война“ [Колчак, В., Колчак, А. 2001, с. 304]. В него е представена обстановката преди 1904–1905 г., лошото състояние на руския флот и нуждата от създаване на специален орган, който да извърши модернизирането. Механизмът по организацията на Морския генерален щаб и отделянето на Морско министерство са представени в „Значение и работа на щаба на основание опыта от Руско-японската война“, отново с автор Щеглов. Според него Морският генерален щаб трябва да се раздели на два отдела – *стратегически*, който да включва оперативно-статистическо (руско, с влизащите в него сили, средства, ресурси), чуждестранно-статистическо, архивно-историческо отделение, и *мобилизационен* с отделения за личния състав и материалната част [Колчак, В., Колчак, А. 2001, с. 304–305].

С огромната помощ и пълното съдействие на Щеглов от есента на 1906 г. започва изграждането на Морски генерален щаб [Белое движение..., 2014, с. 611]. Ал. Колчак отделя специално внимание на участието и ползотворната работа на Александър Николаевич: „На 10 декември 1905 г., т.е. когато последната война беше вече исторически факт, лейтенант Щеглов представи на морския министър работа под наименованието „Стратегически обзор на Руско-японската война“, в която детайлно бе разработена обстановката, определяща пълното отсъствие на каквато и да е подготовка на нашия флот за война и произтичащата от това положение необходимост за създаване на специален орган, който да води тази подготовка, а именно Генерален щаб.

В своите по-нататъшни разработки по този въпрос, написаният труд с името „Значение и действия на щаба на основание опыта от Руско-японската война“, лейтенант Щеглов изясняваше детайлно организацията на Морския генерален щаб като щаб на висшето командване и отделянето на Морско министерство, подчинено непосредствено на върховната власт, наравно с командващите на морските въоръжени сили“ [Кручинин, А. 2011, с. 38–39]. С прякото подчинение към императора офицерът цели да достигне самостоятелност в работата, обезпечение на функциите и независимост на морските сили от други ведомства. Според проекта Щабът е спомагателен орган на командването и работата му протича под негово ръководство, в което трябва да липсва и най-малка следа от индивидуалност.

След извършената упорита дейност в кръжока капитан I ранг Л. А. Брусилов представя на императора доклад, отнасящ се до мероприятията, които ще доведат до напредък в развитието на руския флот. Предвижда се укрепване на наличните бойни сили и средства, създаване в срок от четири-пет години на миноносна флотилия, предимно в Балтика и Черно море, която да може да противодейства на германския и турския флот при водене на военните действия [Рунов, В., Португальский, Р. 2014, с. 154–155].

От есента на 1906 г. започва изграждането на Морски генерален щаб. Отделът по статистика на новото ведомство се предава под прякото ръководство на Ал. Колчак. Той разработва самостоятелно или с участието на свои

колеги документи с организационен и оперативен характер, изготвя справки от различно естество, участва в изготвянето на корабостроителните програми, представлява Морския щаб в различните държавни комисии. Присъствайки на заседания на Държавната дума в качеството си на военен експерт, произнася речи, за да убеди депутатите в нуждата от финансиране. Ал. Колчак написва „Диференциация на морските сили“ – научно изследване, отнасящо се до въпросите на организацията на военноморските сили, труд, определен като „крайъгълен камък“ за изграждането на Морския генерален щаб [БИЧ, 1919, с. 9].

Добър атестат за работата по възстановяване на военноморския руски флот и отделите на Морски щаб е изказването от пролетта на 1907 г. на един от членовете на Държавната дума – Н. В. Савич: „...В Морския генерален щаб се събраха най-способните младежи... В него кипеше живот, работеше мисълта, полагаха се основите на възродения флот, отчиташе се значението на морските сили, правилата за тяхното развитие и съществуване..., особено ярко се отличаваха младият, невисок на ръст офицер..., с уменията да се разпорежда, да командва, да увлича и други, носейки отговорността, чиито другари го уважаваха изключително, даже бих казал с преклонение, ..., оратор и общопризнат авторитет... капитан Александър Василиевич Колчак. Трудно бе да се намери по-блестящ защитник на неблагодарната задача, възложена от морското ведомство, а именно: да се отстояват исканията за финансиране на сумите...“ [Рунов, В., Португалъски, Р. 2014, с. 156–158].

Съвместно със сухопътния Генерален щаб започва изучаване на военно-политическата обстановка. Работата е ръководена лично от началниците на ведомствата – адмирал Л. А. Брусилев и генерал Ф. Ф. Палицин. Резултатите от анализите посочват, че е неизбежна голяма европейска война, че инициативата ще тръгне от Германия, началото ѝ ще се отнесе към 1915 г. (разликата е 6 месеца) и че Берлин смята да воюва с Руската империя.

Евентуалният конфликт принуждава Морския щаб да разработи нова корабостроителна програма, която да отговаря на новите прогнози и изисквания. Предвидена е реорганизация на военноморските сили и въвеждане на нови методи за водене на бойните действия и т.н. Проучванията, свързани с Германия, доказват нуждата от засилването на Балтийския флот поради опасността за северната граница и столицата. В свой доклад Ал. Василиевич казва: „На Русия е нужна реална морска сила, на която да се опира нейната независима политика...“ [Глушков, В. 2000, с. 84].

В същото време е необходимо да признаем, че разработената мащабна програма на Морския щаб поражда разногласия между Държавната дума и Морското министерство. Държавната дума прави опит да се дистанцира от въпросите за финансиране и не обръща нужното внимание. Комисията в Държавната думата, отговаряща за отпускането на средствата за корабостроене, категорично отказва финансиране на съвременен броненосен флот с мотива, че първо трябва да се осъществи реална реорганизация и реформи на всички нива в бреговете и техническите органи [Рунов, В., Португалъски, Р. 2014, с. 158].

Необходимостта от кредитиране на реформите налага детайлното представяне на мероприятията пред членовете на Държавната дума. В числото на флотските офицери, подготвящи изказвания в защита на преобразуванията, попада и Ал. Колчак. Неговите визити като експерт в Комисията по отбрана на Държавната дума зачестяват. Посещенията и разговорите с политическия руски елит дават възможност на Ал. Василиевич да се запознае с членове от Думата, но и сравнително бързо да се разочарова от политиката и политиците.

Визитите на Ал. Василиевич в отделните комисии водят до размяна на обиди и до лично разочарование поради бюрократичния подход, прозиращ в разгорещените спорове. Във връзка с разногласията през 1908 г. Александър Василиевич публикува в „Морски сборник“ статия със заглавие „Какъв флот е нужен на Русия“. Изводите, до които достига Ал. Колчак, са следните: „... на нашето отечество предстои да изпълни огромната задача по неговото създаване (боен флот – б.а.), което трябва да бъде извършено едновременно във всички части на сложния флотски механизъм, тъй като само при тези условия може да се разчита на резултати...“ [Кручинин, А. 2011, с. 41].

Впечатление оставят изказванията на Колчак във връзка с пропорционалното изграждане на силен флот по всички морски граници. Той не разбира смисъла на подобна необходимост. Така например преценява далекоизточната посока като сравнително безопасна. Подобно е отношението му и към черноморската. Цялото му внимание е насочено към Балтика. До голяма степен подходът се дължи на проучванията за скорошна война с Германия и близостта на нейния флот до столицата Петербург. Евентуалният сблъсък е безспорно сериозна заплаха. Преценката е вярна, тъй като, ако положението се влоши и столицата остане незащитена, ударът ще засегне бързо цялата империя. В допълнение, той настоява, че в новата обстановка ще са необходими всички видове бойни кораби: линейни, крайцери, миноносци и подводници.

Въпреки верните аргументи, като слабост или дори загадка може да се отчете отношението към останалите руски морски граници, имайки предвид, че именно загубата в Руско-японската война провокира дейността по модернизирани на флота. Ал. Василиевич смята, че разширяването на флотската програма към бреговете на Тихия океан трябва да остане задача на бъдещето. Подобно заключение обаче не е най-добрата преценка на ситуацията, още повече, че сам ще се сблъска с проблемите на омаловажения от него Черноморски флот.

На 13 април 1908 г. Ал. Колчак е произведен в капитан I ранг. Производството му е съпроводено с назначение на длъжността „завеждащ Балтийския отдел на Морския генерален щаб“.

Междувременно все повече зачестяват противоречията между Морското министерство, Морския генерален щаб и Държавната дума, отнасящи се до финансиране на програмите и проектите. Въпреки това за две години са извършени редица преобразувания, дело на всички висши морски офицери.

Колчак чете лекции в Императорската Николаевска морска академия пред бъдещите морски офицери. Според Андрей Кручинин преподавателската работа на Ал. Колчак „дава първото в Русия систематично учение за Морския гене-

рален щаб, за неговите задачи и форми на дейност“ [Кручинин, А. 2011, с. 46]. Според лектора е необходимо оформянето на „специално морско съсловие“, аналогично на структурата на казашките войски [Кручинин, А. 2011, с. 53].

Назначаването в началото на 1909 г. на новия морски министър – С. А. Воеводски, води до нови недоразумения с Държавната дума. Конфликтът се отразява на и без това затрудненото строителство на корабите, предвидени в реформата. В тази връзка Колчак изнася пламенна реч пред комисията по отбрана. В речта си той споделя нещо много важно, което определено говори за настроеността и възгледите му: „...военното могъщество на страната не зависи от политическия строй и е възможно при всяко държавно устройство...“ [Стариков, Н. 2015, с. 49; Кручинин, А. 2011, с. 52]. Използването на израза „всяко държавно устройство“ е в подкрепа на евентуална допустимост на друг държавен ред, освен познатия до момента в Русия. Думите на Колчак се нареждат сред доказателствата, че морският офицер е аполитичен и единствената цел е изграждането на силен военноморски флот.

Конфликтите около финансирането на корабостроителните програми, разочарованията от срещите с политиците в Думата навеждат Колчак на мисълта да напусне Морския щаб. Александър Василиевич решава да се върне към страстта си и да се включи в организирани плавания. Същевременно той не спира да се занимава с наука. През 1908 г. Ал. Колчак изнася лекция в Петербург на тема: „Значение на флота за Русия“. Темата е представена пред няколко хиляди души и предизвиква широк интерес, особено предадена с красноречието на лектора. Той не забравя да обърне внимание върху изследването на Северните морски пътища от Архангелск до Владивосток, заедно с бреговете на Сибир, да акцентира върху икономическите ползи, които могат да се очакват от Сибир за цялата страна, и да обърне специално внимание на търговското мореплаване [БИЧ, 1919, с.11].

Продължаващите разгорещени спорове с Държавната дума принуждават Колчак да напусне Морския генерален щаб и да предпочете ново назначение. Надделява желанието му за участие в полярни експедиции. По собствено желание е освободен от Генералния щаб и започва да се занимава с разработката на организационни въпроси, отнасящи се до Хидрографическото управление.

През есента на 1910 г. Колчак получава телеграма от морския министър и началника на Морския генерален щаб със заповед да предаде командването и да се върне в столицата. Началникът на Щаба княз А. А. Ливен предлага на Колчак длъжността на началник на 1-ва оперативна част на щаба. В подразделението се извършава цялостната подготовка на флота за война. Капитанът приема новия пост.

Координирането на действията налага на Ал. Колчак служебно да се свърже с командващия Балтийския флот – адмирал Н. О. Есен. Последните проучвания за евентуалната война подсказват, че главният боен театър на морските сили ще се съсредоточи в Балтика. В тази връзка Ал. Василиевич изказва предположения, че неутралитетът на Швеция ще ползва Германия [Синюков, В. 2009, с. 85]. Същевременно Ал. Василиевич продължава да се зани-

мава с разработки по корабостроене и концентрира работата си по усилването на Балтийския флот предвид конфликта с Германия.

През пролетта на 1912 г. командващият Балтийския флот адмирал Есен препоръчва на Колчак да заеме длъжност в действащия флот – работа, която попада в много по-голяма степен на младия морски офицер пред ангажираните на брега. Без нотка на съмнение, през април капитанът поема новата длъжност. Двамата с адмирала разработват планове за действия по море при възможна война с Германия. Близкото сътрудничеството между Есен и Колчак до голяма степен се дължи на факта, че и двамата предпочитат „живата“ дейност пред кабинетната и канцеларската работа. Качествата на капитана правят добро впечатление на Есен, което става повод за бъдещите им тесни контакти.

Заедно с други морски офицери Колчак участва в разработката на практически планове за Балтийския флот. Изказват се мнения относно воденето на минна война. Благодарение на тях към октомври 1914 г. са заложени първите мини в близост до военноморските бази около Мемел, а в края на годината – в Данцигския залив. Минните заграждения поставят преграда за противника във Финския залив. Именно те се явяват пречката пред германския флот за преминаването на Рижкия залив и възпрепятстват завладяването на Рига.

Наред с преките си задължения Ал. Василиевич подготвя записка за реорганизирането на централния апарат на военноморското ведомство. Тя е представена за разглеждане и обсъждане от висшите морски офицери през януари 1913 г. Въз основа на разработката, през 1912 г. излиза книгата „В служба на Генералния щаб“, в която се анализира опитът на другите страни. След разпореждане на адмирал Есен от март 1913 г. Александър Колчак поема командването на миноносеца „Пограничник“ и назначение към Оперативното управление в щаба на Балтийския флот.

Балканската война от 1912–1913 г. привлича вниманието на руските морски офицери. В нейния край, през май 1913 г., е организирано съвещание на Руския морски щаб. Обсъдени са противоречията в Балканския съюз. Изказаните опасения се отнасят до намесата на Австро-Унгария и Германия в споровете между балканските държави. Коментарите включват предположението, че ситуацията може да стане предпоставка за започване на европейска война, което значително би съкратило срока, предвиден за военна подготовка. Най-важният извод, до който достигат участниците в съвещанието, е че се налага поддържане на флот едновременно в Черно море и в Балтика. Решението е придружено с предложението на Н. О. Есен за повишаване на бойната готовност.

Направените през лятото на 1913 изводи налагат да се следва програмата от 1912 г. Основна задача в случай на преждевременна война става защитата на Петербург, обезпечена с изграждането на минно-артилерийски позиции в Балтийско море с цел предотвратяване на противников пробив в източните части на Финския залив [Рунов, В., Португальский, Р. 2014, с. 180–181]. Планът има отбранителен характер и цели опазването на столицата.

Продължителната подготовка на флота за военни действия провокира Н. А. Савич да сподели: „... мозъкът на нашия Балтийски флот и този, когото

отново срещнах в първите редици, е капитан I ранг Александър Василиевич Колчак. Той работеше повече от всички, беше душата и мисълта на Оперативния отдел на щаба... Тази репутация беше напълно заслужена... Той беше дясната ръка на адмирала (Н. О. Есен – б.а.), неговият най-близък и действащ помощник. Неговата роля в периода на подготовката на Балтийския флот за войната беше огромна...“ [Рунов, В., Португальский, Р. 2014, с. 184].

От лятото на 1914 г. Ал. Колчак е произведен в чин флаг-капитан по оперативната част на своя щаб и на тази длъжност посреща Първата световна война. Предвид новата международна ситуация адмирал Есен повишава бойната готовност на флота и разпорежда предохранителни мерки и постоянен надзор на входа на Финския залив.

Още на 16 юли 1914 г. адмирал Н. Есен заявява на Ал. Колчак, че разрият с Германия и Австро-Унгария е неизбежен. Безпокойството на Есен произтича от невъзможността в срок да се поставят минните заграждения, т.е. преди предполагаемото навлизане на германските кораби във Финския залив. Според Колчак обаче не трябва да се чака официално нареждане от столицата. Той сам поема риска за поставянето на загражденията, независимо от последиците. Бързите действия и поемането на отговорност са повод Алексей Тутов да напише: „...с личното участие на Колчак е разработена уникална, без аналог в света, операция за минна блокада на немските военноморски бази“ [**Награды и наградные знаки...**, pass].

Обявената война превежда в бойна готовност Балтийския флот. Разработеният план предвижда най-тесната част на Финския залив да се обособи като минно поле, което да стане пречка за пренасяне на действията към руската столица [**Государственный переворот адмирала Колчака...**, pass].

В началото на Първата световна война Ал. В. Колчак се намира в Балтика и участва в подводните плавания. Поради започването на световния конфликт е призован да се яви в Ревел. В продължение на два месеца след започването на военните действия изпълнява задълженията на флаг-капитан и участва в боевете. Той активно помага за съставянето на оперативни планове и в бойните операции. Голямо внимание Ал. Василиевич обръща на комуникационната организация. В спомените на военния инженер капитан Вохановски е изразено оживлението във флотата в Балтика след явяването на капитан Колчак: „... Пристигането (на Колчак – б.а.) послужи за импулс, подводните лодки бяха преместени от мъртвата точка... Под неговото ръководство командирите и флагманските специалисти направиха изводите, че мощта на нашия флот може да бъде бързо усилена с използването на серия потапящи се съдове“ [**Верховный правитель России...**, 2003, с. 30].

Наличната информация за съотношението на флотските сили между двете държави категорично дава преимущество на Германия. Поради незавършената военна подготовка на Русия стремежът на морските офицери се насочва към евентуално преминаване към минна война в балтийски води. Най-успешната акция на руския флот през Първа световна война е в Данцигския залив. Благодарение на минната флотилия, ръководена от Колчак, нито един герман-

ски кораб не успява да се придвижи към Петроград през цялата война. Контраадмирал С. Н. Тимирев в своите спомени пише: „И трябва да кажа, че (назначението на Колчак в Балтийския флот – б. а.) напълно оправда надеждата, която му се възлагаше: никога миноносците не са работили така интензивно и успешно, както при него“ [Тимирев, С. 1961, с. 40]. Тактиката е използвана без промяна и през 1941 г. и има решаваща роля в морската отбрана на Ленинград [Шамбаров, В. 2012, с. 202].

Правилото, че действията по море значително се различават от сухопътните кампании, напълно проличава още в началото на Първата световна война. Ако в предходни военни години победата се постига в открити морски сражения, сега те се водят по-трудно, съзнателно и сложно. Особено значение имат отбранителните мероприятия, а стратегическа важност придобива поставянето на минните заграждения. Специализирайки се в областта, Ал. Колчак се оказва ненадминат във воденето на минна война за своето време.

След смъртта на адмирал Есен през май 1915 г. длъжността поема вицеадмирал В. А. Канин. За него Сергей Тимирев казва: „...само затяга разрешаването и осъществяването на различни планове, подлагайки ги на безкрайни обсъждания и разглеждания“ [Тимирев, С. 1961, с. 49]. Нерешителността на вицеадмирала увеличава ролята на Колчак. Постепенно младият офицер поема и започва да оглавява бойните операции на Балтийския флот. От есента на с.г. той командва минните дивизии и морските сили в Рижкия залив [Белое движение..., 2014, с. 613]. През септември задълженията на началника на минната дивизия П. Л. Трухачев, който получава травма на крака, са предадени на Колчак. Така по нареждане на Канин, Ал. Василиевич поема командването на морските сили в Рижкия залив.

Прави впечатление, че в първата година на Световната война руските военноморски сили и командният им състав се оказват по-подготвени от сухопътните. Разликата в съотношението на силите проличава при сравнителен анализ на действията и загубите на армиите по суша.

През март 1916 г. ледовете в Балтийско море се пропукват. В края на месеца Колчак влиза в морето и достига Монзунд. Няколко дни по-късно, на 10 април, той получава телеграма с височайшата заповед за производството му в чин контраадмирал, без промяна за поста началник на минната дивизия и командващ морските сили в Рижкия залив. На 28 юни 1916 г. контраадмирал Ал. Колчак е призован в щаба на морската флота. Получената телеграма съобщава за назначение в Черноморския флот като командващ и за издигане в чин вицеадмирал. В писмото става ясно, че се налага спешна аудиенция при император Николай II.

Повишението на Ал. Василиевич категорично е атестат за служебна компетентност, проявена в морските операции в Балтика. В прощалното си писмо, адресирано до своите подчинени, Александър Василиевич пише: „...Лично аз, никога не бих и помислил, че ще командвам *най-добрата бойна част*, каквато е минната дивизия с нейния постоянен военен дух, носеща традициите на основателя си, покойния днес адмирал Николай Отович. И сега, прощайки

се с минната дивизия, аз изпитвам такива чувства като при раздяла с най-близките, скъпи и любими хора в живота“ [Рунов, В., Португалъски, Р. 2014, с. 213]. В обръщението става въпрос за привързаността на Колчак към Балтийския флот, предпочитанията и стратегическата роля на неговата позиция. Вицеадмиралът не познава обстановката по Черноморието и продължава да възприема като спомагателни останалите морски флотилии, определяйки ги като „второстепенни, безперспективни и неинтересни“ [Кручинин, А. 2011, с. 42, с. 83]. Мнението му е изказано още преди започването на Първата световна война. Усилията в офицерската му кариера се свеждат до модернизиране и организиране на Балтийския флот – разработване на планове, водене на морски сражения, поставяне на мини и т.н. за защитата на северните руски територии и столицата. В. Покровский дава висока оценка на оперативната дейност на контраадмирала и командваните от него части, тъй като тя „дава такива блестящи резултати“ [Покровский, В. 1919, с. 8].

Дейността и усилията на вицеадмирал Ал. Колчак по запазването на дисциплината и по организацията на Черноморския флот, както и започналата подготовка на Босфорската операция, изиграват положителна роля за противодействието срещу врага по море. Наред с много други причини в южните райони на Русия боеспособността на флотата се запазва няколко месеца повече в сравнение с бързите разложителни процеси сред балтийските морски сили. Времето, през което Ал. Василиевич е командващ, е време на пълно противодействие срещу противника. Затова думите на Смирнов: „че историята на дейността на Колчак в Балтийско море – това е историята на флота по време на войната“ [Кручинин, А. 2011, с. 69], колкото и да са преувеличени, са верни.

Третият етап, свързан с грижата за Балтийския регион от страна на Ал. Колчак, се отнася до периода, в който е временен Върховен управляващ и Върховен главнокомандващ. Новата му длъжност обаче го отвежда далеч от морето – в Омск. Като върховен представител на Бялото движение той се посвещава на нови задачи и цели – организиране на армия и победа над болшевиките. Отношението му по проблема е изразено в записки, декларации, заповеди, телеграми и др., отнасящи се до провежданата външна политика. В този ресор сибирските управляващи поставят на дневен ред признаването на властта на Върховния управляващ и омския кабинет като общоруски, равноправно участие с победителките от Първата световна война на Парижката мирна конференция, урегулиране на международните отношения и договаряне на материални доставки към армиите на Бялото движение.

Съюзниците отварят въпроса за независимостта на народностите в бившата Руска империя. С особено значение в посока на северната граница е евентуалното признаване на самостоятелността на Финландия и Прибалтийските губернии. Географското отстояние между Балтика и Омск, както и напрегнатата обстановка на граждански конфликт, не позволява на Върховния управляващ да бъде запознат с подробности за събитията в региона. Първоначално Ал. Колчак се съгласява да гласува самостоятелността на финландците, но много скоро се отказва. Освен това напрежението в отношенията със запад-

ноевропейските правителства се свързва с отказа от признаване на омската власт и поставянето на условия пред нея във време на вътрешна война.

К. Г. Манерхайм предлага своята военна помощ на адмирала срещу признаване на финландската независимост. Върховният управляващ не приема под предлог, че това ще попречи на борбата. Според адмирала по-вероятно е да се получи следното: „Ние ще ги признаем, а те така или иначе няма да помогнат“ [Кручинин, А. 2011, с. 332]. Нещо повече, Колчак настоява пред генерал Юденич за руско присъствие във финландските военни части. Върховният управляващ отлага признаването на Финландия, тъй като смята, че по време на война не може да се решава съдбата на северната граница на Русия при наличие на финска войска в региона. Адмиралът разчита на победа над болшевиките и на свикване на Учредително събрание, което ще реши въпросите на независимост и автономия на неруските народности¹. Подобна теза всъщност има тежест при всички въпроси, свързани с националното самоопределение.

Балтийският регион има важно геополитическо значение за Русия от древни времена до днес. Международната обстановка от края на XIX и началото на XX в. е наситена със събития. Русия преживява както вътрешно напрежение и промени, така и външнополитическа криза. Те се свързват със загуба във войната с Япония, революционни събития в страната, усилия по подготовката и участието в световния сблъсък, Гражданска война и др.

Отгледан и възпитан в семейство на военни, от малък Александър мечтае за кариерата на морски офицер. Успешно завършва Кадетския корпус и се ориентира към плаванията. Запознат добре с локациите на водните басейни, получил необходимите знания, Колчак осъществява своята мечта – участие в откривателски експедиции, след което обвързва живота си с кариерата на морски специалист.

Разделянето на военната кариера на Ал. В. Колчак в три етапа е условно. В тях се проследява последователното му отношение към ролята на Балтийския регион за Русия. От началото до края на своята дейност той отдава първостепенно значение на морето. По тази причина Ал. Колчак усърдно работи по възстановяването и обновяването на морските сили на империята в кръжока и в комисиите на Държавната дума. Участието в корабостроителните програми, във военната подготовка, предвид приближаващия конфликт с Германия, обосновават стратегическото място на Балтика. Теоретичната защита за нуждата от модерен и мощен руски флот, изразена в лекционните курсове и писменото наследство на Ал. Колчак, се допълва от военните акции в Балтийско и Черно море през Първата световна война. Според възгледите му предимство се отдава на северния регион заради защитата на столицата и на цяла Русия, както и за развитието на нейната икономика.

Проблемът за значението на Балтийския регион през последните месеци от живота на адмирала се засяга във връзка с отделянето на северните народности от състава на руската държава. Като временен Върховен управляващ

¹ За повече вж.: [Астарджиева, Т. 2018, с. 222–231].

пред него са поставени условия от съюзните западни правителства омската власт да признае националната независимост на Прибалтийските губернии и Финландия. Отчитайки сложността на вътрешното положение в Русия по време на Гражданската война и стратегическото място на Балтийското крайбрежие, Ал. Колчак не проявява гъвкавост и отлага решаването на въпроса до свикването на Учредително събрание.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници / извори

Белое движение..., 2014 – Белое движение. Исторические портреты. Москва, 2014. [Beloe dvizhenie. Istoricheskie portretay. Moskva, 2014.]

БИЧ, 1919 – БИЧ. Адмирал Колчакъ. Ростов на Дон, 1919. [BICH. Admiral Kolchaka. Rostov na Don, 1919.]

Верховный правитель России..., 2003 – Верховный правитель России. Документы и материалы следственного дела адмирала А.В. Колчака. Москва, 2003, стр. 22. [Verhovnayu pravately Rossii. Dokumentay i materialay sledstvenogo dela admirala A.V. Kolchaka. Moskva, 2003, str. 22.]

Колчак, В., Колчак. А. 2001 – **В. И. Колчак, А. В. Колчак.** Избранные труды. Под редакции В. Д. Доценко. С. Петербург, 2001. [V. I. Kolchak., A. V. Kolchak. Izbrannaye truday. Pod redaktsii V. D. Dotsenko. S. Peterburg, 2001.]

Публикации

Астарджиева, Т. 2018 – Татьяна Астарджиева. Александър Василиевич Колчак. Исторически поглед. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2018. [Tatyana Astarzhieva. Aleksandar Vasilievich Kolchak. Istoricheski pogled. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2018.]

Глушков, В. 2000 – Валерий Глушков. „Земли Санникова не существует“ – заявил лейтенант А. Колчак на ученом совете Императорского русского географического общества в января 1906 г. – В: Морской сборник, 6, 2000, 84. [Valeriy Glushkov. „Zemli Sannikova ne sushtestvuet“ – zayavil leytenant A. Kolchak na uchenom sovete Imperatorskogo ruskogo geograficheskogo obshtestva v yanvary 1906 g. – V: Morskoj sbornik, 6, 2000, 84.]

Горинов, М., Пушкова, Л. 2004 – Михаил Горинов, Любовь Пушкова. История России XX века. Москва: Росмэн–Пресс, 2004. [Mihail Gorinov, Lubov Pushkova. Istoriya Rossii XX veka. Moskva: Rosmen–Press, 2004.]

Кручинин, А. 2011 – Андрей Кручинин. Адмирал Колчак. Жизнь, подвиг, память. Москва: АСТ, Астрель, Полиграфиздат, Времена 2, 2011. [Andrei Kruchanin. A. Admiral Kolchak. Zhizny, podvig, pamyaty. Moskva: AST, Astrel, Poligrafizdat, Vremena 2, 2011.]

Покровский, В. 1919 – В. Покровский. Адмирал Колчак. Петропавловск, 1919. [V. Pokrovskiy. Admiral Kolchak. Petropavlovsk, 1919.]

Рунов, В., Португальский, Р. 2014 – Валентин Рунов, Ричард Португальский. Легендарный Колчак. Москва: Язуа, Ексмо, 2014. [Valentin Runov, Richard Portugalskiy. Legendarnay Kolchak. Moskva: Quza, Eksmo, 2014.]

Синюков, В. 2009 – Валерий Синюков. Александр Васильевич Колчак. Ученый и патриот, Часть 1. Москва: Наука, 2009. [Valerii Sinyukov. Aleksandr Vasilyevich Kolchak. Uchenauy i patriot, Chasty 1. Moskva: Nauka, 2009.]

Смирнов, М. 1992 – Михаил Смирнов. Адмирал Александр Васильевич Колчак. (Серия: Белое движения). Москва: Патриот, 1992. [Mihail Smirnov. Admiral Aleksandr Vasilyevich Kolchak. (Seriya: Beloe dvizheniya). Moskva: Patriot, 1992.]

Стариков, Н. 2015 – Николай Стариков. Протоколы допроса. С. Петербург: Питер, 2015. [Niklai Starikov. Protokolay doprosa. S. Peterburg: Piter, 2015.]

Тимирев, С. 1961 – Сергей Тимирев. Воспоминания морского офицера. Балтийский флот во время войны и революции (1914–1918 г.г.). Нью Йорк: Американского общества для изучения русской морской истории (American Society for Russian Naval History), 1961. [Sergei Timirev. Vospominaniya morskogo ofitsera. Baltiyskiy flot vo vremya voynay i revolyutsii (1914–1918 g.g.). Nyu York: Amerikanskogo obshtestva dlq izucheniq russkoi morskoi istorii, 1961.]

Шамбаров, В. 2012 – Валерий Шамбаров. Белогвардейщина. Параллельная история Гражданской войны. Москва: Алгоритм, 2012. [Valeriy Shambarov. Belogvardeyshtina. Parallelnaya istoriya Grazhdanskoй voynay, Moskva: Algoritm, 2012.]

Интернет базирани източници

Государственный переворот адмирала Колчака... – Государственный переворот адмирала Колчака в Омске 18 ноября 1918 года. Сборник документов. <<http://militera.lib.ru/docs/1/all/g/n53560/index.html>> (достъпен: януари 2020). [Gosudarstvennie perevorot admirala Kolchaka v Omske 18 noiabria 1918 goda. Sbornik dokumentov. <<http://militera.lib.ru/docs/1/all/g/n53560/index.html>> (dostapen: ianuari 2020).]

Награды и наградные знаки... – Награды и наградные знаки современного казачества. <<http://cossac-awards.narod.ru>> (достъпен: януари 2020). [Nagraday i na-gradnaye znaki sovremennogo kazachestva. <<http://cossac-awards.narod.ru>> (dostapen: ianuari 2020).]